

TARİHSEL GERÇEKLER İLE MATEMATİKSEL GERÇEKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI BAĞLAMINDA HEGEL'İN YÖNTEM ANLAYIŞINA BİR BAKIŞ

Banu ALAN SÜMER*

ÖZ

Bu çalışma öncelikle Hegel'in sosyal bilimler metodolojisini nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışır. Böylece Tinin Görüngübilimi'nden hareket ederek, Hegel'in tarihsel gerçekler ile matematiksel gerçeklere ilişkin düşünceleri açıklanır ve buradan yöntemle ilişkin fikirlerine geçilir. Bu noktada yazıda tarih dünyası ile doğa arasındaki farklılıklara değinilir ve bu iki dünyanın farklı yöntemleri kullanması gerektiği vurgulanır. Hegel, felsefenin ve tarihsel dünyanın Geist'in deneyimlerini içermesi sebebiyle matematiksel yöntemin bu alan için uygun bir yöntem olmadığını düşünür. Bu sebeple o varlığın ve düşüncenin bütünlüğüne en uygun yöntem olarak diyalektiği önerir. Ancak Hegel için diyalektik sadece bir yöntem değil ayrıca Tin'in doğadaki ve tarihteki gelişiminin bir yasasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Geist, yöntem, tarihsel gerçekler, matematiksel gerçekler

(An Overview of Hegel's Understanding of Method within the Context of Comparing Historical Truths with Mathematical Truths)

ABSTRACT

This study primarily aims to reveal how Hegel has affected the methodology of social sciences. With reference to the Phenomenology of Spirit, Hegel's thoughts concerning historical truths and mathematical truths will be explained, and his ideas about the method will be emphasized. From this point on, by dealing with the differences between nature and the historical world, it is underlined that these two need to use different methods. According to Hegel, mathematical method is not a proper method for philosophy and historical world because this world includes the experiences of Geist. Therefore he suggests dialectical method as the most proper method to the totality of Being and thought. However dialectic is not only a method for Hegel, but also it is a law for the development of -Spirit- in the nature and history.

Keywords: Hegel, Geist, method, historical truths, mathematical truths

* Kırıkkale Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi.
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 159-175
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Makalenin geliş tarihi: 01.10.2017
Makalenin kabul tarihi: 15.12.2017

Giriş

Alman İdealizmini doruk noktasına ulaştıran bir filozof olarak Hegel’in kurduğu sistem, felsefe tarihinin tanıdığı en büyük ve en kuşatıcı sistemlerden biridir. O, sisteminde Elealılardan Platon’a, Herakleitos’tan Kant, Fichte ve Schelling’e kadar birçok filozofun düşüncelerini bir araya getirmiştir. Hegel sistemindeki tüm düşünceler birbirine sıkı bir biçimde bağlı olduğundan, sistem içerisindeki bir parçayı bütüne bakmadan kavramak olanaksızdır. Hegel’in yöntem anlayışını anlayabilmek için de genel felsefi düşüncesini anımsamak yerinde olacaktır.

Hegel’in *Tinin Görüngübilimi* (1807) adlı eseri felsefe tarihinin temel eserlerinden biridir. Hegel bu eserinde en genel olarak insan bilincinin gelişimini anlatmaktadır. O, insanın kişi olarak ortaya çıkışını, Tin’in açılımı ile ilişkili aşamalardan biri olarak görmüş, varlık türlerinin, Tin’in belli aşamalarda görünüş alanına çıkan dönüşümlerinden oluştuğunu savunmuştur.

Hegel felsefesinde Tin, tekilliğin ve tümelliğin birliği olarak görülür. Tin’i İde, Us, Ruh, Zihin ve Töz terimleriyle de karşılayarak bunların aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz.¹ Tin bütün bu anlamları kapsar ve o en genel olarak Hegel’in mutlak ve bütün dediği şeydir. Hegel mutlak ve bütünü, Tin’i anladığı şekliyle bir süreç olarak anlamaktadır. *Tinin Görüngübilimi*’nde de Tin’in bu süreci anlatılmaktadır. “...Tinin Görüngübilimi tinin değişik biçimlerini mutlak tine ulaşma yolculuğunun uğrakları olarak sunar...Tinin görüngülerinin zenginliği ilk bakışta kaotik görünür; ancak bu eser onları bilimsel bir düzene sokar, mükemmel olmayanların çözülüp gittiği ve daha yüksek bir aşamanın yani yeni bir doğrunun gelmesinin zorunluluğunu gözler önüne serer.”² Ayrıca Tin, dinamik bir yapıya sahiptir ve bir aşamadan diğerine geçer. Onu durağan ve sabit bir yapı olarak algılamamak gerekir. O, ne salt zihinsel ne salt fiziksel ve pratiktir. Birbirine karşıt görünse de, Tin, bilişsel ve pratik süreçlerin tümünü içerir. Hegel tarafından Tin kavramı, insan tarafından tarih içinde oluşturulmuş bütün yapıp etmeleri kapsayan, kendisini yeniden farklı biçimlerde oluşturan ve dönüştüren ve birçok kültür biçimini de imleyen bir anlam genişliğiyle kullanılmıştır: “Yeni tinin başlangıcı çeşitli ekin biçimlerindeki yaygın bir devrimin ürünü, dolambaçlı ve çapraşık bir yolun ve o denli karışık çaba ve uğraşın ödülüdür.

¹ Almanca’da hem -ruh hem -zihin anlamında, tek bir sözcük olan *Geist* kullanılırken, sözcük İngilizce (-spirit, -mind) ve Türkçe’de her iki anlamı da içermektedir.

² Kaufmann’dan akt. Kibar, Sibel, 2008, “Hegel’de Tin Kavramı Ne Anlama Gelir?”, İstanbul: MonoKL, Sayı: 4-5, s.335.

[Zamansal] ardışıklığından olduğu gibi uzamından da kendi içine geri dönmüş olan bütün, ve bu bütünün oluşma sürecini tamamlamış *yalın Kavramıdır*. Bu yalın bütünün edimselliği ise kıpılara dönmüş şekillenmelerin kendilerini yeni baştan, ama bu kez yeni öğelerinde, ortaya çıkmış olan yeni anlamda geliştirmelerinden ve şekillendirmelerinden oluşur.”³ Hegel *Tinin Görüngübilimi*’nde *Geist*’in etkin özne olarak en yüce kavram/varlık, kendinde ve kendisi için olduğunu belirtir.⁴ Hegel’in mutlak kavramından anladığı şey budur. Bu varlık sonsuz bir varlıktır ve bizden kaynaklanmaz. Sonsuz, sonlu karşıtlıkların ötesinde bulunmaz, tersine bunlar sonsuz olarak kavranırlar. Hyppolite’e göre, sonsuzluk, ilişkinin canlı ilkesidir, yani bir ilişkinin her teriminin gelişiminin kavranabilmesini sağlayan diyalektik ilkedir. Sonlu bir belirlenimi sonsuz olarak almak, onu, dingin-olmayan kendini-aşma veya “kendinden başka olma” yeteneğine göre kavramaktır.⁵ Burada diyalektikten söz etmek, Hegel’in yöntem anlayışını anlama çabası bakımından önemli olacaktır. Çünkü diyalektik, Tin’in gelişmesini ve özgürleşmesini ifade etmektedir. Tin’in, bilincin, düşüncenin ve varlığın bir bütünlük içinde; özgürlüğe, sonsuzluğa ve mutlak olana ulaşması diyalektik ile mümkündür.

Diyalektik Yöntem

Diyalektik yöntem ile ilk olarak Antik Yunan’da karşılaşırız. Elealı Zenon’un zıt akıl yürütmeleri diyalektik olarak adlandırılmıştır. Sonrasında Platon, Sokrates’in çıkarımları için diyalektiği kullanmıştır. Kant ise, diyalektiği deneyimi aşan ve birbiriyle bağdaşmayan yanıltıcı akıl yürütmeler olarak tanımlamıştır.

Hegel düşüncesinin benzeri bir düşünceyi ise Parmenides’te görmek mümkündür. Parmenides de dış dünyadan değil, ilkesel olarak tüm insani deneyimleri dışlayarak düşünmenin kendisinden hareket etmiştir. Ona göre düşünmenin nesnesi yalnızca gerçek bir varolan olabilir. Varlık⁶ ile düşünme bağıntı olarak birbirine ayrılmaz şekilde bağlıdır. Ancak günlük deneyimler, duyularla algılananlar (görünür) dünyanın durmadan değiştiğini, sürekli bir

³ Hegel, 2004, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea, s. 27.

⁴ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 34.

⁵ Hyppolite, 2010, *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*, çev. Doğan Barış Kılınç, Ankara: Doğu Batı, s. 51.

⁶ Parmenides’in ‘varlık’ dediği şey ‘varolma’ kavramının içermediği her şeyi yoksayar, onlar hiçliktir, onların bilgisi de sanı’dır. Gerçek ve doğru olan bilgi ise düşünceden, mantığın ilkelerine göre üretilmiş olan varlığın bilgisidir.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

oluşu ve hareketi göstermektedir. Parmenides şeylerin değişiminin ve hareketinin gerçek olmadığını, bunların görünüşten ibaret olduğunu ileri sürer. Parmenides diğer doğa filozoflarından farklı olarak ilk defa deneyi arka plana atarak, salt düşünmeden söz etmiş ve Varlık üzerine salt düşünme ile eğilmeye çalışmıştır. Çokluğun, değişimin, hareketin ifadesi olarak deneyi bir kenara atarak, bunun karşısına hep olduğu gibi kalan bir birliği koymuştur.

“Parmenides hiçbir araştırmaya gerek duymadan, vahiy yolu ile elde etmişcesine şu iki temel postula üzerine kuruyor felsefesini: ‘Varlık vardır; yokluk yoktur’, ‘Varolma ile düşünme aynı şeydir’. Bu iki temel önermeye dayanarak mantıksal çıkarımlarla sistemini kurar.”⁷ ‘Varlık vardır, yokluk yoktur’ önermesinin herhangi bir mantıksal yöntemle doğrulanması ya da yanlışlanması mümkün değildir. Varlık vardır; bu açık, kesin ve akla uygundur. Akıl hiçbir çelişkiye düşmeden bu önermenin doğruluğunu kabul eder. Ancak akıl ‘yok’luğun varlığını, gerçekliğini çelişkiye düşmeden kabul edemez, yokluk ‘hiçlik’tir. Çünkü varolmak mantıksal olarak, varolmamayı, yokluğu içermemektedir. Yok’luğun varlığından söz etmek, çelişkiye düşmektir ve burada söylenebilecek olan ‘yok’luğun varolmadığıdır.⁸ Görüldüğü gibi düşünme ile varlığın aynı şey olduğu fikri ilk olarak Parmenides’te ortaya çıkmış, Hegel diyalektiğinde ise varlık ve düşünce birliği kesin olarak sağlanmıştır.

162

Fichte’de ise diyalektiğin tez, antitez, sentez olarak üç aşaması vardır ve tez ile antitez ben’in kendisini ortaya koyma biçimleri olarak özdeştir. “Bu nedenle Fichte’nin diyalektiğini karşıtların birliği olarak değil, karşıtların özdeşliği olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.”⁹ Hegel’in diyalektiği Fichte’de olduğu gibi üç adımda özetlenemez. Burada da diyalektik üçlü yapıdadır ancak birbirinden kopuk basamaklar şeklinde değil, akıp giden birbiri içine geçmiş bir süreci ifade eder.

Hegel’de diyalektik hem Fichte’de olduğu gibi düşünme yöntemi olarak hem Schelling’deki gibi evrenin bir ilkesi olarak düşünülür. Böylece diyalektik, düşünmenin formu olmasının yanında, evrenin de işleyiş biçimi olur. Bu nedenle düşünme ile evren ve akıl ile varlık birbirine türdeş kavramlardır. Hegel’e göre akıl, sadece düşünme yoluyla, asıl gerçeği kavrayabilir. Bu açıdan felsefe, empirik hiçbir şeye bağlı olmayan, kavramları

⁷ Tuğcu, T., 1985, *Felsefe Tarihi*, cilt:1, İstanbul: Sorun, s.53.

⁸ Kranz, W., 1994, *Antik Felsefe*, çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: Sosyal, s.81.

⁹ Kibar, “Hegel’de Tin Kavramı Ne Anlama Gelir?” s.336.

birbirinden türeterek bir kavramlar sistemi oluşturan etkinliktir. Hegel’e göre bu kavramlar sisteminin en başındaki kavram ‘varlık’tır. Varlık, bu haliyle ‘yokluk’ ile aynıdır. Burada Hegel diyalektiğin temeli olan “karşıtlığın birliği” ilkesini dile getirmektedir: “Varlıkla hiçliğin birliği. Demek ki saf varlıkla saf hiçlik aynı şeydir. Hakikat olan, ne varlık, ne de hiçliktir, varlığın hiçliğe, hiçliğin varlığa –geçmesi değil- geçip kaybolmuş olmasıdır.”¹⁰ Varlık, ‘oluş’ sayesinde ‘yokluk’ olmaktan kurtulur. Tinin amacı olan özgürlüğüne ulaşması, diyalektik bir süreç içinde olduğundan, önce kendi başına olan Tin, ‘doğa’da kendini başka bir şey olarak, bir yabancı olarak bulur ve ‘tarih dünyası’nda bilinç ve özgürlük yoluyla yeniden kendini bulması ile bu çelişki ortadan kalkmış olur. Doğada bir zorunluluk altında olan Tin, kültür ve tarih dünyasında, kendini özgür bir varlık olarak yeniden bulmuştur. Burada bir bilinç varlığı olan Tin, başkaları ile birlikteliğinde kendisi olur. Dolayısıyla ‘öznel tin’ (subjektive Geist) olarak tek insan, toplum ve tarih dünyasında ‘nesnel tin’ (objektive Geist) olarak özüne uygun hale gelir. Ancak Tin, sanat, din ve felsefe ile tam bilincine ‘Mutlak tin’ aşamasında ulaşır. Hegel diyalektiğine ilişkin yaygın görüşte, Tin’in açılımının ve gelişmesinin gerçekleştiği bu üç aşamadan birincisi ‘tez’, buna karşıt olarak ikincisi ‘antitez’ ve çelişkilerin ortadan kalktığı aşama olarak üçüncüsü ‘sentez’ adını alır. Ancak diyalektikteki sentez aşamasının sonlanan bir süreci tanımladığını, Hegel’de bu aşamanın hem sonlanan hem sonlanmayan bir süreç olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Hegel diyalektiği mutlak tin ile sonlandırılrsa da, bir yandan diyalektiğin sonsuz döngüsüne izin vermiş olur.

Hegel’in ortadan kaldırma ve saklı tutma anlamlarına gelen *Aufhebung* kavramı, diyalektik devinimin kendisini ifade eder. Kavramda içerilen ortadan kaldırma ve değilleme anlamları, aynı zamanda eskisinin yerini alan yeni bir biçime işaret eder: “*Aufheben* sözcüğü dilde iki anlam taşır. Hem “saklı tutmak”, “korumak”, hem de “durdurmak”, “son vermek” demektir. Korunmuş şey bir şeyin kendi dolaysız varoluşundan (*Ummittelbarkeit*) ve böylelikle de dış varoluşun etkilerinden çekilip alınması demek olan olumsuz öğeyi kendisinde zaten kapsamaktadır. Demek oluyor ki, aşılmış terim, aynı zamanda, yalnız dolaysız varoluşunu kaybetmiş, ama bu yüzden yok olmamış bulunan korunmuş bir şeydir.”¹¹ Hegel’in sisteminde her şeyin kendi anlamı içinde bir bütün olarak kaynaştırılıp iç içe geçtiği bir yapı ile karşılaşırız.

¹⁰ Hegel, 2011, *Seçme Parçalar*, çev. Hüseyin Demirhan, Ankara: Onur, s.127.

¹¹ Hegel, *Seçme Parçalar*, s.87.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

Hegel, *Mantık Bilimi*’nde diyalektikte kavramın, kendi kendinden hareketle geliştiğini, ilerlediğini ve belirlenimlerini *içkin* bir şekilde ürettiğini söyleyerek, “kavramın itici ilkesine, tümelin tikelleşmelerini yalnız eritip çözümlenmekle kalmayıp aynı zamanda üretmesi bakımından da”¹² diyalektik adını verir. Hegel’e göre diyalektik öncelikle bir çelişki durumudur. Bu çelişki (diyalektik) durumundan önce onun felsefeden ne anladığına bakarsak, felsefeyi ‘dönemini düşüncede kavramak’ ve “gerek mutlak tasarımın içeriğinin, gerekse iki biçimin –yani bir yanda dolaysız görü’nün ... öte yanda, önce öznel kendi kendinde yoğunlaşmanın, sonra da, öznenin inan sayesinde kendinin önvarsayımı ile özdeşleştiği devininim- zorunluluğu hakkındaki bilgi” olarak betimlediğini görürüz.¹³ Bu bakımdan felsefe, dönemiyle birçok açıdan ilişki içindedir ve bütün olarak gerçek ile ilgilenir. Dolayısıyla felsefe ve diyalektik, bütünü, tarihselliği içinde, mutlaklığı ve göreceliği ile kavramaktır. Aynı zamanda Hegel şeyleri, zıtların birliği ve çelişkili bütünlüğü içinde kavrama gerekliliğine vurgu yapar.

Tinin Görüngübilimi Hegel’in diyalektik yönteminin gözler önüne serildiği eseridir. Bu eserde diyalektik, ‘bilinç’e uygulanmıştır. Diyalektik süreç Hegel’de değişimleri, çelişkileri, geriye dönüşleri ile Tin’in dönüşüm süreçlerini ifade eder. Her diyalektik, sentez aşamasında son bulsa da bu durum, diyalektik süreci durdurma olarak anlaşılmalıdır. Bir önceki tezi ve antitezi uzlaştıran sentez, yeni bir diyalektik hareketin tezi olacaktır ve bu süreç devam edip gidecektir. *Görüngübilimde*; bunun örneği olarak, bilinçliliğe ilişkin bölüm, özbilinçliliğin ortaya çıkmasıyla tez halini almış, özbilinçliliğin kendisini farklılaştıran bir nesneye ihtiyaç duymasıyla dışsal nesne antitez olarak alınmıştır. Bu farklılaşma ve yabancılaşma da sentez aşamasında son bulmuştur.

Hegel felsefesinde diyalektik, varlığın ve düşüncenin bütünlüğünü sağlayan bir işleve sahiptir. Diyalektik, Varlığın yapısına en uygun betimleme biçimi ile varlığın gerçekleşmesi, kendini göstermesi ve ortaya koyması sürecidir. Diyalektiğe böyle bir işlev kazandıran; yani, düşünce ile varlığın bir ve aynı şey olduğunu ileri sürerek, düşüncenin diyalektiği ile varlığın diyalektiğini apaçık ve kesin biçimde ilk olarak birbirine bağlayan; onların aynı kökten geldiğini, aynı gerçeğin iki yanı olduğunu söyleyen Hegel’dir.

Hegel gerçek felsefe yönteminin diyalektik olduğunu düşünmüş ve bunu kendi felsefi sistemine uygulamıştır. Hegel için, çelişme ve karşıtlık

¹² Hegel, *Seçme Parçalar*, s. 86.

¹³ Hegel, *Seçme Parçalar*, s.418.

yalnız düşüncede değil, varlığın kendisinde de vardır; nesnelere varlığı çelişik bir biçimdedir ve varlıktaki bu çelişme oluşla çözümlenir. Diyalektik, varlığın ve düşüncenin karşıtlığından oluş ile birlikte, bir çözümleme sağlar. Varlık burada karşımıza düşüncenin nesneleşmesi olarak çıkmaktadır.

Doğru ve Yanlış İlişkisinden Matematiksel Yöntemin Eleştirisine

Hegel’e göre felsefeye doğrudan gerçek ile başlamanın ve bilimle aniden tanışmanın birtakım zorlukları vardır. Dolayısıyla felsefeye, bu dünyanın nesnelereyle başlamak gerekir; gerçeğe ilerleme yolunda yanlış ve eksik olan, kendini adım adım gösterecektir ve bu yanlışlarla hesaplaşmadan da gerçeğe geçiş mümkün değildir. “...Gerçek şekli içinde olan Gerçeğin Bilimine ilerleyiş yalnızca olumsuz olarak görünür, ve insan yanlış olduğu için olumsuzdan başlanarak dosdoğru Gerçeğe götürülmeyi isteyebilir...doğrudan doğruya Bilim ile başlanması gerektiğini savunan görüşe bu noktada genel olarak yanlış diye görülen olumsuzun doğası irdelenerek yanıt verilecektir. Bu konudaki yerleşik düşünceler gerçeğe giden yolun başlıca engelleridir.”¹⁴ Buradan *Tinin Görüngübilimi*’nin yolunun umutsuz ve zor bir yol olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hegel’e göre olumsuz olsa da gerçeğe ulaşmak için bu yolun aşılması gerekir. Hegel, her ne kadar düşünceyi temele aldığı için, felsefenin başlatıcısı olarak asıl Parmenides’i görse de, onu ve onun izinde olanları, duyu algısı ile algılanan şeylerin doğru kanı olmadığını tanıtladıkları, bunları olumsuz ve yanlış buldukları ve bir kenara attıkları için eleştirir. Ona göre, yanlışın ve olumsuzun da bir gerçekliği, anlamı vardır ve biricik gerçeklik hakkında bize ipucu verirler. Dolayısıyla bu yanlışlar ve olumsuzlar çözümlenmeden, gerçeğe geçilemez.

“Doğru ve yanlış devimsiz ve bütünüyle ayrı özler olarak, biri burada öteki şurada, ortak hiçbir şeyleri olmaksızın yalıtılmış ve kaskatı duran belirli düşünceler arasına düşerler. Bu görüşe karşı gerçekliğin hazır verilip cebe indirilebilecek basılı bir para olmadığı ileri sürülmelidir. Ne de yanlış diye bir şey vardır, tıpkı kötü diye bir şeyin olmaması gibi...yanlış ve kötü olarak yalnızca *evrensellerdir*, ama gene de birbirlerine karşı kendi özelliklerini taşırlar. -Yanlış (çünkü burada salt ondan söz ediyoruz) ‘başkası’ olacak, bilmenin içeriği olarak Gerçek olan tözün olumsuzu

¹⁴ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.42.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

olacaktır...İnsan hiç kuşkusuz yanlış bilebilir. Bir şeyin yanlış olarak bilinmesi bilmenin Tözü ile özdeşsizlik içinde olması demektir...bu oluşmuş özdeşsizlik Geçektir. Ama gerçek değildir...Kesinlikle *tam başkalık* kıpısını belirtmenin önemi nedeniyledir ki ‘gerçek’ ve ‘yanlış’ anlatımları başkalıklarının ortadan kaldırıldığı yerde artık kullanılmamalıdır.”¹⁵

Doğru ve yanlış arasındaki ilişkinin anlatıldığı bu satırlarda Hegel, tözün kiplerinin ‘başkası’ olduğundan, örneğin Tanrı gerçek ise, evrenin onun olumsuzu olduğundan söz etmektedir. Bu suretle onun Spinoza’ya gönderme yaptığı düşünülebilir. Ona göre, olumsuzun da sistem içinde bir yeri vardır, Tanrı’da başkalığı kabul etmek gerekir. Töz ve başkalık birbirinden yalıtık değildir. Tözü gerçek olarak alıp, bilme ve beni onun olumsuzu gibi düşünmemek gerekir. Sonuç ile sonuca götüren oluş süreci birbiriyle bağlantılıdır; bir bütün oluştururlar ve bu süreci bir bütün olarak kavramak gerekir. Fichte’de gerçek olarak Ben’in karşısında, olumsuz, başka ve yanlış olarak ‘Ben olmayan’ bulunur. Burada gerçek ile başlanıp, gerçek olmayana ulaşılmıştır; eşdeyişle doğru bilgiyle başlanılıp yanlış bilgiye ulaşılmıştır. Hegel bunu tersine çevirmiştir; ona göre gerçek ile başlanamaz. Daha doğru bir ifadeyle, bir ilke ile başlamamak gerekir; aksi takdirde gerçekten uzaklaşmış olur ve yeniden gerçeği kurmak gerekir.

166

Hegel’e göre, “*İnakçılık*, bilmede ve felsefe öğreniminde bir düşünme yolu olarak, Gerçeğin katı bir sonuç olan ya da dolaysızca bilinen bir önermeden oluştuğu sanısından öte bir şey değildir...böyle sözde bir gerçekliğin doğası felsefi gerçekliklerin doğasından ayrıdır.”¹⁶ Dogmatizmin söylediğinin aksine gerçek, durağan, statik ve katı bir şey değildir. Bu noktadan sonra Hegel, tarihsel gerçeklikler ile matematiksel gerçeklikler arasındaki farklardan söz eder.¹⁷

Felsefe, varolanlarla ve edimsellikle ilgilidir. Örneğin “üçgenin iç açıları toplamı 180°dir” derken, üçgenin varolduğunu anlayamayız. O belli bir zorunluluk ilkesine göre işlemez ama sorgulama yapar. Felsefe bütünü göz önünde bulundurduğundan ve bütünlükleri kendi içinde değerlendirdiğinden, doğa bilimlerinden farklı bir yonteme ihtiyaç duyar. “*Tarihsel* gerçekliklere gelince, bunlara kısaca değinecek olursak, salt tarihsel yanları göz önüne alındığında bunların tikel bir belirli - varlık ile, olumsuzluğu ve başına

¹⁵ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.43

¹⁶ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.44.

¹⁷ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.44.

buyrukluğu gibi zorunlu olmayan belirlenimleri açısından bir içerik ile ilgilendikleri kolayca görülür... Bunlardan biri üzerine bilgi edinmek için pekçok şeyi karşılaştırmak, kitaplara başvurmak, ya da herhangi bir yolda araştırma yapmak gerekir.”¹⁸ Burada tarihsel gerçeklikleri bilme yolunda nasıl davranmak gerektiğine ilişkin bize ipucu verir ve devam eder: “*Matematiksel* gerçekliklere gelince, Öklides’in teoremlerini *dıştan* ezbere bilen, ama tanıtlamalarını bilmeyen, onları, karşıtlığı belirtebilmek için söylersek, *içten* bilmeyen birine kolay kolay geometrici denemez... Tanıtlamanın *özelliği* matematiksel bilgide bile henüz sonucun kendisinin bir kısıpı olma anlam ve doğasını taşımaz; tersine, sonuçta tanıtlama bitmiş ve yitmiştir. Hiç kuşkusuz bir *sonuç* olmaktadır ki, teorem *gerçek olarak görülen bir şeydir*. Oysa bu ek durum onun içeriğini değil, ama yalnızca bilen özne ile ilişkisini ilgilendirir; matematiksel tanıtlamanın devimi nesne olana ait değil, tersine olguya *dışsal* bir edimdir.”¹⁹ Bu ifadelerle Hegel, tek tek bilimlerin yöntemleri ile felsefenin yöntemi arasında birtakım farklar olduğunu dile getirmiştir. Matematik belli yargı biçimlerini sorgulamadan kabul eder, matematikçi ezbere olarak işini yapar. Felsefede yöntem, doğa biliminin yönteminden farklı olmalıdır. “...felsefi bilme ikisini de [belirli-varlık ve öz] kapsarken, buna karşılık matematiksel bilme ise genel olarak bilgide yalnızca belirli-varlığın oluş sürecini, olgunun doğasının varlığının oluş sürecini sergiler.”²⁰ Doğa bilimlerinin her biri belli bir alana yönelirken, felsefe bütünü gözetir, dolayısıyla o farklı bir yönetime başvurmak zorundadır.

Doğa bilimleri ve tinsel alanla ilgili olarak tin bilimlerinin²¹ farklı yöntemleri kullanma gerekliliği, 19. yüzyılda pozitivizm ile birlikte oldukça tartışılan bir konu olmuştur. Pozitivizm sonrası akımlar ve filozoflar bu iki bilim grubunun inceleme nesnelere arasındaki farklılıkları göstererek, iki alanın farklı yöntemleri kullanması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu iki alan arasındaki farklardan kısaca söz ettiğimizde, yöntem konusundaki farklılığın daha belirgin hale geleceğine inanıyorum.

Öncelikle doğa bilimlerinin konusu doğayken, tin bilimlerinin konusu kültür ve tindir. Bu iki alan konu bakımından birbirinden

¹⁸ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.44

¹⁹ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.44-45

²⁰ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s.45.

²¹ Almanca “geisteswissenschaften” terimi için, ahlâk bilimleri, insan bilimleri, tarih bilimleri, kültür bilimleri, sosyal bilimler gibi olası sözcükler, bu terim ile kastedilen bütünlüğü içermediğinden, metin boyunca bu terim için “tin bilimleri” kavramı kullanılacaktır.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

ayrılmaktadır. Konu olarak ayrı olduklarından, aralarında bir yöntem farklılığı da vardır. Doğa bilimleri tümevarım yöntemini kullanırken, bu yöntem tin alanında uygulanamaz. Toplumsal dünyada, doğadaki gibi bir neden-sonuç ilişkisi kurulamaz, tin dünyasında olgu-yasa ilişkisi yoktur; bu dünyadaki her şey kültürel ve insan ürünüdür.²²

Kültürü yapan şeyler, insanın amaçlı ve iradeye dayanan davranışlarıdır. Toplumsal hayatta irrasyonel taraf, rasyonel taraftan daha üstün olabilir. Tarih ve toplum olaylarına, irrasyonel motifler, rasyonaliteden daha fazla etki yapabilir. İnsan eylemlerine, toplumun ve tarihin oluşumuna, ancak ve ancak insandan hareketle bakılır. İnsan da irrasyonel yönü olan bir varlıktır. Tarihi ve toplumu kavramada başvurulacak yöntem, insanın bu irrasyonel özelliklerini dikkate almalıdır. İnsanın iç gerçekliğini kavramadan onun toplumsal eylemleri anlaşılabilir. İnsan; duyguları olan, düşünce üreten, tutkuları olan, çıkarları olan, idealleri olan, değerlere sahip olan ve amaçları doğrultusunda eyleyen bir varlıktır. İnsanın bu iç gerçekliği de doğadan tümüyle farklıdır. Tarih ve toplum dünyası “olan” değil, “oluşturulan” alanlardır. Bu oluşturmada da en önemli etken, bizim iç dünyamız, yani tinselliğimizdir.²³

Doğa bilimlerinde, bir *zorunluluk* tasarımı altında çalışılır. Tarih ve toplum dünyasında ise, *zorunluluk* değil, *özgürlük* söz konusudur. Dilthey’a göre, doğa, nesnel-zorunlu bir bağlam olarak görülür ve bu haliyle doğa bilimlerinin konusu olur. “Tarih ise, objektif-zorunlu bir bağlam olarak doğa içinde, insan özgürlüğünün, tinselliğinin parladığı alandır.”²⁴ Doğa ve toplumda her şey zorunlu olarak belirlenmiştir. Doğa bilimleri zorunlu bağlantıları aramak üzere yola çıkar. Amaç, bir mekanik ilişki ortaya koymaktır. Tin dünyasında zorunlu ilişkileri aramak, insanı ortadan kaldırmak demektir. Tarih ve toplum dünyasında meydana gelen her şey insan ürünüdür ve burada insanın özgürlüğü vardır. İnsan, akıl ve irade sahibi bir varlıktır. İnsanı özgür kılan da akıl ve iradesiyle kendi ilkelerini belirleyip, bu ilkeler doğrultusunda yaşamasıdır. İnsan değer koyan bir varlık olarak, doğa nesnelere ayrılır. Bu yönleriyle onu bir doğa nesnesi gibi inceleyemeyiz. Tarih ve toplum dünyasında, tinsellik alanında mekanist bir anlayışla inceleme yapılamaz.

²² Özlem, Doğan, 1998, *Bilim, Tarih ve Yorum*, İstanbul: İnkılâp, s.75.

²³ Özlem, *Bilim, Tarih ve Yorum*, s. 95.

²⁴ Özlem, 2004, *Tarih Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp, s. 188.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

Doğa dünyasındaki hareket ve davranışlar dıştan gözlenebilen türdendir ve bu alanda algılanabilen nesnelere vardır. Dolayısıyla burada söz konusu olan ‘algı’dır. Tarih, toplum, kültür dünyasında ise, hareketlerden değil, *eylemler*den söz edilir. Burada ise söz konusu olan ‘anlam’dır. Eyleme yön veren anlamdır ve bu anlamlar, dıştan gözlenerek anlaşılabilir; onlar içten bir kavrayış ile anlaşılır. Anlamın kaynağı *içsel gerçeklikler*dir.²⁵

Hegel de benzer şekilde felsefenin matematikten farklı bir alanı inceleme nesnesi yaptığını söylemiştir: Felsefe matematik gibi “özel olmayan belirlenimleri değil, ama özel oldukları ölçüde belirlenimleri irdeler; felsefenin ögesi ve içeriği soyut olan ya da edimsel olmayan değil, ama edimsel olan, kendi kendisini koyan ve kendi içinde dirimli olandır.”²⁶ Felsefe Hegel ile, töz veya öz gibi meselelerle uğraşan ruhsuz bir etkinlik değil, dirimli ve edimsel hale gelmiştir. Hegel’de edimsellik çok önemlidir ve o olgusalığa indirgenmez.

Tarih ve toplum dünyasında, özne, incelediği nesnenin içindedir, onun bir parçasıdır. Bu dünyada, özne, nesneyi karşısına koyup inceleyemez. Tarih ve toplum söz konusu olduğunda, incelemeci de incelediği nesnenin içinde yer almaktadır. Bir tarihçi, kendisinin de bir parçası olduğu tarihi, onun dışına çıkararak inceleyemez; bir toplumbilimci, toplumu, toplum-üstü bir noktadan göremez. Toplum bilimlerinde inceleme nesnesi olarak tarih ve toplum karşısında tarafsız kalınamaz. Tinsel dünya, sadece algılama nesnesi halindeki bir olgu dünyası, bir empirik gerçeklik alanı değil, insan eliyle oluşturulmuş yapay bir dünya, yeni bir insan dünyasıdır. Tinsel dünya, ilke, değer, norm, kural, ide gibi ‘tinsel öğeler’den oluşmuş bir dünyadır. Bu ilke, değer, norm, kural, ide vb. türünden şeylerin doğada karşılığı yoktur. Tinsel dünya, ancak tinsel öğelerin ışığında görülebilecek olan bir dünyadır ve bu dünya doğal olgu gibi *açıklanmayı* değil, öncelikle *anlaşılması* bekleyen bir dünyadır.²⁷

Tinsel alanda bu dünyayı oluşturan şey, bizim doğa varlığı olarak *edilgen* biçimde yaptıklarımız değil, kültür varlığı olarak *etkin* biçimde yaptıklarımızdır. Toplum dünyasını oluşturan şeyler; hukuk, sanat, ahlâk, idealler, kültürel öğeler, ekonomik düzen, devlet yapıları, yönetim biçimleri, siyasi anlayışlar, bizim oluşturduğumuz, bizim ürettiğimiz şeylerdir. Tarihi ve toplumu belirleyen, doğal etkenlerden çok insandır, tarihi ve toplumu özgül

²⁵ Özlem, *Bilim, Tarih ve Yorum*, s.97.

²⁶ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 48.

²⁷ Özlem, D., 2000, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: İnkılap, s.63.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

kılan varlık insandır. Tin bilimlerinin nesnesi tarihsel-toplumsal gerçekliktir ve onun ontolojik olarak doğadan farklı olduğu kavranmalıdır. O ne doğa bilimlerinin yöntemiyle benzerlik kurularak yapay bir şekilde nesnelleştirilmeli ne de ona yabancılaştırılmalıdır.²⁸ Tarih ve toplum dünyası, bir doğa nesnesi olmadığından, bu dünya için ortaya konulabilecek olan bilgi de doğabilimsel yöntemden farklı olarak, ancak öznelarası birlikteliğe dayanan ve doğa nesnelere için uygulanamaz olan *anlama* edimini esas alan bir *hermeneutik faaliyet*, yani yorumlama faaliyeti ile elde edilebilir.²⁹

Hegel’in insanın bir *öznelarasılık* zemininde gelişimini tamamladığını söylemesinin hermeneutik açısından önemli sonuçları olmuştur. İnsan, tarihi hem aktif olarak oluşturan hem kendi yazdığı tarihin ürünü olan bir varlıktır. Ayrıca Hegel, insanın kendisine, ancak tarihte bir yer bulacağını ve kendisini gerçekleştirme imkânını da ona yine tarihin sağlayacağını belirtmiştir: “Tin dünyası insanın meydana getirdiği dünyadır. İnsan istediği kadar Tanrı’nın dünyasını tasarlayıp dursun, daima tinsel bir dünyadır bu; insanda gerçekleşmesi, onun tarafından var kılınması gerekir.”³⁰ Böylece o, hermeneutik ve tarihselcilik³¹ bakımından önemli noktaları dile getirmiştir. Hegel’in bir diğer önemi, tarihe tekillikler alanı olarak bakması, böylece de tarihselcilik’in önemli bir ismi olmasıdır. Tarihselcilik özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan bir kavramdır. Tarihsellik fikrini modern felsefeye ilk kez derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde sokmuş, kendi felsefesini de tarihsellik üzerine kurmuş olan Hegel’dir. Hegel’de evrenselci felsefe ile tekilci felsefe arasındaki köprü tarihsellik aracılığıyla kurulmuştur. Hegel’e göre insan, kendisini tarihsel gelişim içerisinde gösteren, toplumsal çevre ile ilişkili olan, hattâ düşünme ve bilme yetisini ancak bir toplumsal yaşamda ve tarih içinde geliştiren toplumsal bir

²⁸ Bubner, R., 1984, “Hegel’s Significance For Social Sciences”, *Hegel and The Sciences*, ed. Robert S. Cohen, Marx W. Wartofsky, Dordrecht: D.Reidel Publishing Company, s.146.

²⁹ Özlem, D., 1999, *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İstanbul: İnkılâp, s.117.

³⁰ Hegel, 2003, *Tarihte Akıl*, çev. Öney Sözer, İstanbul: Kabalıcı, s.55.

³¹ Tarihselcilik (Historicism) kavramı daha önce Vico ve Novalis tarafından da kullanılmıştır. Tarihselcilik, tarihin önemini vurgulayan, insanî olay, durum ve problemlere dair bilginin tarihsel bir karaktere sahip olduğunu savunan görüştür. Tarihselciliğe göre, bütün tarihsel fenomenler biricik ve bireyseldir. Her çağ ve her tarihsel dönem, o döneme damgasını vuran fikirler ve ilkeler aracılığıyla yorumlanmalıdır. Tarihsicilik (Historicism), tarihin belli yasaları olduğunu söyleyen, evreni olduğu gibi, tarihi de birtakım yasalarla kavramaya çalışan ve tarihin belli bir ereğe doğru ilerlediğini savunan görüştür. Tarihsiciliğe göre, sosyal bilimlerin görevi, tarihte varolan yasaları ortaya çıkarmak ve böylelikle de tarihin gelecekteki seyrini önceden kestirmeyi amaçlamaktır.

varlıktır. İnsan bu toplumsal ortamda kendini gerçekleştirirken, aynı zamanda Tanrı'nın planını da gerçekleştirmiş olur. Tanrı, amacını gerçekleştirmek için insanı bir araç olarak kullanır, ne var ki insan bunun farkında olmaksızın, kendi amaçlarını gerçekleştirdiğini sanır. Hegel buna “akıl hilesi” demiştir.³² Buna göre, insan ancak tarihin sonunda, mutlak özgürlüğe ulaştığı zaman, amacını gerçekleştirmiş ve araç olmaktan kurtulmuş olur. Hegel'in tarihin mutlak özgürlüğe doğru ilerleyen bir süreç olduğunu söylemesi, tarihin bir sonundan bahsetmesi ve tarihe teleolojik bir tavırla yönelmesi onu aynı zamanda tarihsiciliğin önemli bir temsilcisi kılar.³³

Yöntem konusu ile ilgili olarak diyalektiğin yanı sıra, fenomenolojik süreçten de söz etmek gerekir. Hegel'de fenomenolojik süreç, ilk bakışta diyalektik yönetime bağlı olarak karşıtlıkları barındırıyormuş gibi algılansa da, Hegel karşıtlıklardan yola çıkmak yerine, karşıtlık olarak düşünülen terimlerin aslında ayrımlar olduğunu vurgular. Hegel, birlik ve çokluğun ancak ayrımlar yoluyla bir araya getirilebileceğini düşündüğünden, öncelikle ayrımlardan yola çıkmayı önerir. Yine ne tek başına süreç ne de tek başına sonuç gerçeğin kendisini verebilir, gerçeğe bütün olarak bakılmadığında o yakalanamaz. “...sorun amacında değil ama yerine getirilişinde tüketilir; salt sonuç değil, ama oluş süreci ile birlikteki sonuç edimsel bütündür; amaç kendi başına dirimsiz evrenseldir...”³⁴ Böylece sürecin tümü göz önünde bulundurulmadığında, gerçeğe ulaşmak olanaklı değildir.

Hegel'de fenomenolojinin asıl amacı sınama yoluyla bilginin gerçekliğini elde etmektir. *Tinin Görüngübilimi*'nde de bilginin kesinliği veya ne olduğu değil, gerçekliği aranmaktadır. Hegel'de mutlak anlamdaki bilgi kendini açmakta ve gelişen bir süreç içinde oluşmaktadır. Geleneksel epistemolojilerin aksine, Hegel'e göre, “gerçek bütündür, bütün ise ancak kendi gelişimi yoluyla kendini tümleyen özdür”³⁵, dolayısıyla bütün bilinebilir ve buna bağlı olarak da o ulaşılabilir bir şeydir. Ayrıca bilinç, fenomenolojik gelişiminde her süreci ve deneyimi bir sonraki aşamada içerdiği için, Hegel'e göre gerçek, sürecin ve sonucun bir toplamıdır.

“Tomurcuk çiçeğin açmasıyla yiter, ve denebilir ki birincisi ikincisi tarafından çürütülür; yine, meyvanın görünmesiyle

³² Hegel, 2001, *The Philosophy of History*, tr. J. Sibree, Ontario: Batoche Books, s.47.

³³ Özlem, *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, s. 66.

³⁴ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 22-23.

³⁵ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 31.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

birlikte çiçek bitkinin yanlış bir varoluşu olarak anlatılabilir, ve bitkinin gerçeği olarak meyva çiçeğin yerini alır. Bu biçimler yalnızca ayrı olmakla kalmaz, ama ayrıca ... birbirlerinin yerlerini de alırlar...-bir birlik ki, bunda yalnızca çatışmamakla kalmazlar, ama biri öteki denli zorunludur, ve ancak bu eşit zorunluluk bütünüün yaşamını oluşturur.”³⁶

Bilgi sorununu klasik epistemolojinin ele aldığı şekliyle ele almayan ve rasyonalistler ya da empiristler gibi bilginin kaynağı problemini araştırmayan Hegel, bilgi sorununa farklı bir şekilde yönelmiştir: Hegel “bunu yaparken kendisini klasik epistemolojiyle sınırlandırmak yerine, bir başka deyişle, bilgiye ilişkin psikolojik, formel ve soyut açıklamalara girişmek yerine (çünkü bütün bu yaklaşımlar gerçeğin bilinemeyeceğinde sonlanıyorlardı), ilk ve yeni bir bilim olma özelliğiyle fenomenolojiyi (görüngübilimi) geliştirdi.”³⁷ Ona göre fenomenoloji bir epistemoloji veya psikoloji değildir. Fenomenoloji bilginin kaynağı ya da temelleri veya onun olanaklılığının koşulları gibi sorunlarla uğraşmadığı için yeni bir bilimdir.

Hegel *Tinin Görüngübilimi*’nde, bilmeden önce bilgi denilen aracı ya da ortamı incelemek gerektiğini düşünmenin yanlış olduğunu belirtir: Düşünmeye başladığımızda, bilgiyi bir araca ya da hakikatin, kendisi yoluyla bize ulaştığı bir ortama benzetmek bizde beliren bir tür doğal yanılsamadır. Eğer bilgi bir araçsa, bilinecek nesneyi değiştirecek ve onu bize kendi saflığında göstermeyecektir. Eğer o bir ortamsa o zaman yine hakikati bize bu aracı ortamın kendi doğası uyarınca değiştirmeksizin iletmeyecektir.³⁸ Fenomenoloji, bilincin gelişimini ortaya koyduğundan, onun felsefe ile ilişkisi dışsal bir ilişki olmanın ötesindedir. Bu durumda fenomenoloji, nesnesiyle ilişki içinde olan bir bilincin bilimidir. Bu ilişkisellikte özne ve nesnenin karşılıklı olarak birbirini etkilediğine, özne değişirken nesnenin ve nesne değişirken de öznenin değiştiğine tanık olmaktadır. Böylece fenomenoloji ile deneyimin anlamı da değişmekte ve genişlemektedir. Hegel için deneyimde esas olan, insan ile insan, birey ile toplum, Tanrı ile insan, efendi ile köle arasında olduğu gibi, tinsel ilişkilerin ve bunların gelişmelerinin deneyimidir.³⁹

³⁶ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 22.

³⁷ Kılıçaslan, 2015, *Hegel Tartışmaları*, Ankara: Bibliotech, s. 111.

³⁸ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 66.

³⁹ Hyppolite, *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*, s. 61.

Sonuç

Hegel yöntem sorunun mantığının işi olduğunu ya da aslında mantığının kendisi olduğunu belirtir. Saf kavramların bütünlüğü olarak mantık, yöntemle özdeşleştirilmiş olur. O, kavramda da bir canlılık olabileceğini söyler.⁴⁰ Oysa sadece anlağın, anlama yetisinin bakış açısından bakıldığında, gerçeği bütünlüğü içerisinde görmek imkânsızlaşır. Bu durumda Hegel, Romantiklerin yöntem konusundaki eleştirilerine katılır ve anlağın üstüne çıkmamız gerektiğini öğütler. Mantık Hegel’de soyut, statik ve durağan bir düşünce değil, tersine canlı ve yaratıcı bir düşünce sistemidir. Buradan Hegel için düşüncenin özne, varlığın da yüklem olduğu söylenebilir. Böylece kavram önce gelir ve yüklem de sürekli değişir. Hegel’deki diyalektik hareket, özne ile yüklem arasındaki karşılıklı bir etkileşimi ifade eder. Hegel’de karşıtlar aynı önerme içinde birleştirilmekte; varlık yokluk olmakta, oluş da varlık ile yokluğun birliği olmaktadır. Hegel’de diyalektik, bir akıl yürütme tarzı ve bir araştırma yöntemi olmasının yanı sıra, *Geist*’in doğadaki ve tarihteki gelişimini anlatan bir yasadır.

Bu anlamda Hegel’in tin bilimlerinin yöntemi üzerinde önemli etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Dilthey’in hermeneutik teorisi, Hegel’in ‘nesnel tin’ kavramı üzerinden toplum bilimlerinin yöntemini bulmayı amaçlamaktadır. Dilthey’in bu uğraşında en temel kategori olarak varsaydığı ‘yaşam’, tarihsel olguların iç bağlantısını tasarlar ve ‘nesnel tin’ kavramının terminolojik tercümesi olarak kabul edilebilir.⁴¹ Ayrıca “Dilthey için, temel bir olgu olarak ‘yaşam’ ardında geriye gidemediğimiz bir kategoridir; o yalnızca insan bilimlerinin değil, felsefenin de başlangıç noktasıdır.”⁴² Marcuse, Hegelci ontolojinin en derin anlamında Dilthey’in kendi soruşturmalarının nihai hedefini keşfettiğini söyler.⁴³ Öte yandan, Dilthey’in *Geisteswissenschaften* kavramının doğal bir sonucu olarak, Hegel’in ‘mutlak tin’ fikrini kabul etmesinin imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Dilthey, Hegel’in bu düşüncesini metafiziksel bir dogma olarak görmüş ve birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Çünkü Dilthey tarihin belli bir sona doğru gittiğini, tarihin bir başlangıcı ve sonu olduğunu, onu belirleyen bir güç bulunduğunu ileri süren sistemci tarih felsefelerinin karşısında durmaktadır. Dilthey’a göre tarihte mutlak bir anlam değil, anlamlar çokluğu vardır. Dolayısıyla tarihsellik, yaşamsallık kavramı ile ilgilidir ve tinsel yaşamın temel

⁴⁰ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, s. 53.

⁴¹ Bubner, R., “Hegel’s Significance For Social Sciences”, s.146.

⁴² Marcuse, 1987, *Hegel’s Ontology and the Theory of Historicity*, tr. Seyla Benhabib, Massachusetts: MIT Press, s.319.

⁴³ Marcuse, *Hegel’s Ontology and the Theory of Historicity*, s.320.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER

kategorisidir. Dilthey’in yaşam felsefesinde sunmuş olduğu temel tarihsel yaşam kategorileri, bir yönüyle Hegel’in ontolojisine işaret etmektedir. Özellikle tarihsel yaşamın bir tinsel faaliyet olarak ve tarihsel gerçeğin tinsel dünya olarak tanımlanmasında, tüm kategoriler bir araya gelmektedir.⁴⁴

Ayrıca Hegel’in felsefesi, insanın ve bilincin bir felsefesidir. Bu noktada tinsel ilişkilerin kendini gösterdiği alan olarak tarih ve toplum dünyası, yaşamın ve diyalektiğin iç içe geçtiği bir dünya olmaktadır. İşte Hegel, diyalektiği tarihin ve insan yaşamının anlaşılması için kurmuştur. Böylece diyalektik, tin bilimleri için verimli bir yöntem olmasının yanı sıra hem doğanın hem de bütün varlığın gelişme biçimi ve ilkesi olarak, varlığın ve düşüncenin bütünlüğüne en uygun yöntem olarak durmaktadır.

⁴⁴ Marcuse, *Hegel’s Ontology and the Theory of Historicity*, s.321-322.

KAYNAKÇA

- BUBNER, Rüdiger, (1984), “Hegel’s Significance For Social Sciences”, *Hegel and The Sciences*, ed. Robert S. Cohen, Marx W. Wartofsky, Dordrecht: D.Reidel Publishing Company.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, (2001), *The Philosophy of History*, tr. J. Sibree, Ontario: Batoche Books.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, (2003), *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul: Kabalıcı.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, (2004), *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, (2011), *Seçme Parçalar*, çev. Hüseyin Demirhan, Ankara: Onur.
- HYPOLİTE, Jean, (2010), *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*, çev. Doğan Barış Kılınç, Ankara: Doğu Batı.
- KILIÇASLAN, Eyüp Ali, (2015), *Hegel Tartışmaları*, Ankara: Bibliotech.
- KİBAR, Sibel (2008), “Hegel’de Tin Kavramı Ne Anlama Gelir?”, *MonoKL*, İstanbul, sayı: 4-5, ss. 334-339.
- KRANZ, Walther (1994), *Antik Felsefe*, çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: Sosyal.
- MARCUSE, Herbert, (1987), *Hegel’s Ontology and the Theory of Historicity*, tr. Seyla Benhabib, Massachusetts: MIT Press.
- ÖZLEM, Doğan (1998), *Bilim, Tarih ve Yorum*, İstanbul: İnkılâp.
- ÖZLEM, Doğan (1999), *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İstanbul: İnkılâp.
- ÖZLEM, Doğan, (2000), *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp.
- ÖZLEM, Doğan (2004), *Tarih Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp.
- TUĞCU, Tuncer (1985), *Felsefe Tarihi*, cilt:1, İstanbul: Sorun.

“Tarihsel Gerçeklikler İle Matematiksel Gerçekliklerin Karşılaştırılması Bağlamında
Hegel’in Yöntem Anlayışına Bir Bakış”
Banu ALAN SÜMER